

Høringsuttalelse om revisjon av forskningsetikkloven, fra Universitetet i Agder

Universitetet i Agder vil takke for anledningen til å avgi høringsuttalelse i forbindelse med revisjon av forskningsetikkloven (2006).

Generelt om lovens virkeområde

Universitetet i Agder (heretter UiA) vil ytre en viss bekymring for at revisjonen vil føre til en ytterligere «juridifisering» av etikken forstått slik at etikken følger av loven og kan avgrenses til det legale. En utvidet lovfesting av «behandling av etikk og redelighet i forskning (forskningsetikkloven)» kan i så måte virke mot sin hensikt, dersom ikke forholdet mellom etikk og lov tydeliggjøres. Forskningsetikkloven kan på enkelte områder ses som et brudd på det som academia alltid har hatt som mål, å regulere praksis gjennom selvdømme-prinsippet. I §3 første ledd, foreslås det å innskjerpe forskernes ansvar. Det er naturlig å pålegge forskerne å opptre med aktsomhet, men den presiseringen som følger i teksten er vanskelig målbar. Vi kommer nærmere tilbake til dette i avsnittet om begrepsavklaring.

Lovens navn kan signalisere at etikken kan avgrenses til det legale. Vi vil derfor foreslå at navnet endres til *Lov om organisering av forskningsetisk arbeid*.

Loven, slik den er i dag, påpeker at forskeren har en «aktsomhetsplikt» vi mener at dette er i tråd med de synspunkter vi har fremmet ovenfor. Med et økende antall utenlandske ansatte vil dette bli et vanskelig område å lovfeste. Også et utstrakt internasjonalt samarbeid kan kompliseres gjennom lovfesting av den enkelte forskers ansvar. Norge bør se sitt lovverk i sammenheng med de retningslinjer/lover EU og ERA fremmer.

Ansvar til institusjonene for opplæring bør imidlertid tydeliggjøres og om nødvendig lovfestes slik Departementet foreslår. Dette blir av stadig større betydning ettersom institusjonene har et økende antall utenlandske kolleger og stipendiater. I tillegg ser vi et foruroligende antall Bachelor- og Master-oppgaver der studentene benytter metoder med store forskningsetiske utfordringer.. Dette er krevende for veiledere og institusjonene. Lovutkastet tar ikke høyde for dette.

Studentene omfattes av UH-loven, men deres ansvar begrenser seg til taushetsplikt (§4.6) dersom de får kjennskap til personlige forhold. Institusjonene skal kun kreve taushetserklæring av studentene. Imidlertid gjør et økende antall studenter undersøkelser i barnehager, skoler, blant pasienter m.m. Dette er svært krevende med hensyn til oppfølging for veiledere med mange studenter på BA-nivå spesielt. Vi mener at studentenes arbeider må omfattes av forskningsetikkloven.

De forskningsetiske komitéer (FEK)

Universitetet ser det som positivt at de forskningsetiske komitéene foreslås videreført (§6). Det er i disse fora at sentrale etiske diskusjoner og ny praksis best kan skape presedens innfor de aktuelle fagområder (NESH, NENT, NEM). Universitetet i Agder ønsker å foreslå at FEK får et nasjonalt ansvar for å lage en nettbasert opplæring i generell forskningsetikk, med tilleggsmoduler knyttet til de tre komitéene.

Granskningsutvalget

Høringsnotatet inneholder to alternative forslag til mandat for Granskningsutvalgets (GU). Departementet skal i begge alternativene ikke lenger ha noen rolle som ankeinstans. UiA støtter Departementets forslag om at man i hovedsak opprettholder dagens ordning (Alt.1), og at utvalget blir «rendyrket som en ren etterprøvende instans» (Høringsnotatet s.46). Vi stiller oss spørrende til hvorfor leder av utvalget skal ha juridisk kompetanse fremfor etisk kompetanse, ettersom utvalget ikke vil være et organ som kommer med sanksjoner overfor hverken institusjoner eller forskere. Slik vi vurderer utvalgets mandat og saksområde, bør utvalgets leder primært ha etisk kompetanse. Vi stiller også spørsmålsteget ved om det er hensiktsmessig at institusjonene rapporterer saker som omhandler brudd på forskningsetiske retningslinjer til utvalget, uavhengig av alvorlighetsgrad. Vi beveger oss raskt over i et område som lett kan bli vanskelig å håndtere. Dersom hensikten med å rapportere saker til GU er å få en læringseffekt som kan videreformidles så reiser det seg raskt nye problemstillinger knyttet til anonymitet. Norge er et lite land og forskersamfunnet enda mindre.

Institusjonsutvalg

Vi ser positivt på at institusjonene skal ta et større ansvar for å forebygge brudd knyttet til forskningsetikk. Ansvar vil være positivt dersom institusjonene pålegges å strukturere sitt ansvar for opplæring, refleksjon, forebygging og oppfølging. Hvordan dette skal organiseres i den enkelte institusjon vil avhenge av størrelsen på institusjonen og kompleksiteten rent faglig sett. Samtidig bør det stilles krav til forskerne om å følge opplæringstilbud. Institusjonene bør selv få ansvar for hvordan de strukturerer/organiserer arbeidet. Vi har tidligere nevnt at det i økende grad kan være et behov for å inkludere studentarbeider i et slikt utvalgs arbeid.

UiA ser kravet til utvalgets sammensetning som noe problematisk. Vi stiller oss tvilende til om et slikt krav er hensiktsmessig. Etter vår mening bør alvorlige saker om «uredelighet» behandles på samme måte som andre vitenskapelige arbeider, dvs at utvalget eventuelt suppleres med ekspertise på fagfeltet som skal vurderes, slik at den som anklages for uredelighet får en mest mulig rettferdig behandling.

Sanksjoner knyttet til «uredelighet» bør være tilnærmet like ved alle institusjoner. En felles anbefaling om sanksjonering bør være en oppgave for Granskningsutvalget og dette vil kunne sikre bedre likebehandling mellom institusjonene.

Begrepsavklaring

I diskusjonene som har vært ført i denne høringsrunden (i KD og Forskningsetisk forum), er det generell enighet om at en rekke saker skal håndteres på lavest mulig nivå, ikke minst fordi de ofte involverer personkonflikter i en eller annen form. Dersom man skal lovfeste forskernes ansvar, så trenger man en klar og entydig forståelse av en del begreper.

I kapittel 9 (Høringsutkastet) finner man en grundig gjennomgang av begrepet *vitenskapelig uredelighet* i henhold til gjeldende rett. Forståelsen av hva dette begrepet rommer gjelder hele forskersamfunnet og ikke bare institusjonsutvalg. Det vil være avgjørende for det nivået en sak skal håndteres på at man har en felles forståelse av innholdet i begrepet.

Andre begreper som er problematisk å bruke i en lovtekst er «*anerkjente etiske normer*» og «*plagiat*». Disse ordene er til dels diffuse og involverer skjønn

Det bør også diskuteres om (u)redelighetsbegrepet er velegnet.

I den engelsktalende akademiske verden brukes begrepet «*research integrity*» om forskningsetikk. Oversatt til norsk betyr det tilnærmet «*redelighet*». Det bør ryddes i begrepsbruken, slik at vi ikke har mange ord for det samme.

Kristiansand 28.10.2015